een beschrijving
door frits oppenoorth
foto's carol vitz

Ik ben geboren op hervormingsdag (31 oktober). Toen timmerde Luther zijn 95 stellingen op de deur van de slotkapel in Wittenberg. Eens zal ik 95 stellingen op de deur van de Nederlandsche Heidemaatschappij spijkeren. Van alle cultuurmaatschappijen dan natuurlijk. Als ik het met ze over mijn ideeën heb, zeggen ze: ja meneer, dan kunnen wij er wel mee ophouden. Ik doe hun werk voor een tiende deel van de kosten die zij maken. Maar ik begin ook niet met de hele boel af te vlakken en op te hogen. Dat is wel het ergste, die gigantische monoculturen. Een sportveldje is okay, en een weilandje. Maar die gigantische projecten waaruit de diversiteit totaal is weggeploegd. En de energie waarmee die zaken tot stand worden gebracht, gaat nergens in zitten, die is verspild. Er is geen kringloop meer.

de tuinman en de woestijn

denken, doen en laten van louis le roy

Op het eerste gezicht een wat onbestemde man. Maakt een wat slordige indruk met zijn wat rossige sluike haar en zijn zwaaiende loop, handen in de ruime broekzakken. Hij gaat er wel van uit dat hij je iets te vertellen heeft. Hij heeft jou niets te vragen. Soms is hij even op de dag intens vermoeid. Als hij zijn lesuren als leraar tekenen achter de rug heeft, als belangstellenden uit het hele land zijn verhaal zijn komen horen in zijn tuin, als de telefoon hem in zijn eigen woonkamer aanhoudend om reacties roept. Dan tref je hem aan, alleen, zittend in het midden van de kamer en luisterend naar een in vol stereo weergegeven werk van Mozart. Hoewel de afspraak op de minuut is nagekomen, vraagt hij, onbedoeld op geërgerde toon, of je niet even kunt gaat zitten en niets zeggen. Of even in de tuin rondkijken.

Hij luistert naar muziek als hij moe is van 'dat geklets'. Of hij gaat fotograferen. Of schilderen. Of een meubel maken. Of hij gaat naar zijn stuk land, dat hij kocht, twee jaar nadat hij zijn tegenwoordige huis had betrokken. Of hij gaat naar het 'object' in de Kennedylaan in Heerenveen: een tussen de huizenrijen gelegen strook grond van bij benadering 1500 bij 18 meter (1). Uitgaande van het principe van de diversiteit, werd deze reep onder leiding van Le Roy gevormd tot een voortdurend veranderende landschappelijkheid, waarin men wandelt en de op drie meter afstand voorbijrijdende of geparkeerd staande auto's niet opmerkt. Paden en doorsteken werden gemaakt op plaatsen waar de mensen die blijkbaar wensten. In het eerste stadium klonken er protesten van de omwonenden, die gapende kuilen vanachter hun vensters waarnamen, waarin enorme hoeveelheden puin en andere afbraakprodukten en oude bromfietsen terecht kwamen. Het project vond niettemin doorgang, omdat Louis Le Roy de benoeming tot vice-voorzitter van de Heerenveense Culturele Raad aanvaardde op uitdrukkelijke voorwaarde dat hij dan niet alleen wilde praten, maar ook doen.

wonderlijke rust

Met de tuin bij zijn huis is het allemaal begonnen. De tuin van Louis Le Roy in Oranjewoud bij Heerenveen. Eind vorig jaar zocht ik Louis Le Roy andermaal op. Net als de eerste keer voelde ik in zijn met een grote verscheidenheid aan planten en struiken volgegroeide tuin een wonderlijke rust en ook kalme blijdschap, hoe banaal dat, onder woorden gebracht, ook lijkt. Ik schreef: — Ik zit op het ronde stenen tafeltje achter in de tuin, een verzonken, geheime hoek. Het is later op de middag. De temperatuur is aangenaam (erg hoog voor de tijd van het jaar). Rondom rijzen allerlei verkleurde en half-kale gewassen op. Overal liggen afgevallen bladeren, maar de tuin is nog zeer groen en dichtbegroeid. Er hangt een mildkruidige lucht die zich met de andere herfstgeuren vermengt. Vlak naast me hipt een mus op een tak. Iets verder klinkt getsjilp. De wind ruist. Een kraai. Het is bijna stil in de tuin. Nu pas hoor ik van ver het geraas van de autoweg. Een knetterende brommer. Een sirene. Maar deze rijk begroeide vierkante meters bewoonde wereld lijken erg ver weg...

Louis Le Roy heeft niet alleen een tuin waar gemiddeld per dag een dertig belangstellenden uit het hele land en ook uit het buitenland een bezoek komen brengen. Hij heeft ook, al dan niet officiële, bemoeienis met de stadsparken en dergelijke van Heerenveen, Kloosterburen, Akkrum, Hoogeveen, Purmerend, Zwijndrecht, Dordrecht, Rotterdam, Groningen, Enschede en andere plaatsen. Maar hij wil dat met nadruk niet tot zijn professionele bezigheden rekenen. Wie is hij dan eigenlijk?

Louis Guillaume Le Roy werd geboren in Amsterdam en is 47 jaar oud. Via de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag verkreeg hij onderwijsbevoegdheid als leraar tekenen. De randstad werd hem te vol en te druk en als onder meer oud-lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (N.J.N.) voelde hij zich aangetrokken tot gebieden waar natuurlijke processen zich ongestoord kunnen afspelen. Hij ging in Friesland wonen en begon een reeks bezoeken aan Frankrijk die nu al ruim twintig jaar niet onderbroken is. Na elk bezoek komt hij terug met een dertig tot veertig gouaches. Dan heeft hij de energie voor dit specifieke facet van zijn creativiteit voor een jaar verbruikt. Dit werk hangt hij achter glas langs de wanden van zijn atelier, dat hij tegen zijn huis heeft aangebouwd en waarvan het glas over de volle breedte een ongehinderde uitkijk mogelijk maakt op de rijke begroeiing erachter. Zoals in het huis de vertrekken op een soms onverwachte manier in elkaar overgaan, zo is hier een geleidelijke overgang tussen het huis en de tuin.

Wanneer we (dat zijn de door Le Roy's uitspraken in op beeldende kunst en architectuur gespecialiseerde bladen hevig nieuwsgierig gemaakte Amsterdamse tandarts, beeldhouwer en deskundoloog Max Reneman en ik) voor een gesprek bij hem komen, blijken de gouaches een kristallisatiepunt.

We hebben in Nederland een cultuurwoestijn, zegt Louis Le Roy. Hij wordt geconfronteerd met haast komisch tweestemmig gejamaar.

Jawel, zegt hij, er zijn wel hele leuke plekjes. Dat ontken ik niet. En het licht is ook heel anders. Maar kijk, het is mij te groen. En het is maar een plekje af en toe. Terwijl Frankrijk een enorme diversiteit vlak naast elkaar heeft. Het is een veel mooier, gevarieerder land. En dan die dorpen, hè. De opbouw van de steden, hoe alles in elkaar grijpt. In Nederland zijn we veel te... het ergste is, dat het een degradatielandschap is. Dat leren we niet, maar je móet het als een degradatielandschap zien.

— *Wat verstaat u daaronder?*

Iets dat nog gemener is dan erosie. Degradatie wil zeggen: een patroon van eindeloos weghalen van de grondstoffen die de aarde vruchtbaar maken. Je kunt dat niet tegengaan door eenzijdige bemesting, door te strooien met kristallen. Je haalt organische stoffen weg, je haalt bovendien in de ondergrond voedingsstoffen weg, in hoofdzaak kalk, maar ook andere, fosfor, stikstof, en die komen nooit terug! Een eindeloos degradatiepatroon dus, door die kunstmest. De landbouw zit gevangen in een economisch proces, die is geconditioneerd, door die kunstmest. Maar die conditionering wordt overal overgenomen! We ruimen alles op, we maken alles schoon en zetten alle levensprocessen op nul, in de waan het substituut te kunnen aanreiken. En dan krijg je zo het idee in Nederland dat de ene ingenieur de andere aan het werk zet. De ene maakt een fout, die de andere dan weer moet herstellen, en die maakt dan weer een andere fout. Want de kans om te kijken hoe het nu allemaal in elkaar zit, hebben ze nog nooit gehad, praktisch niet... Dat klinkt wel eigenwijs, dat weet ik, maar een hbs-er die tegenwoordig meer weet dan vroeger een Griekse filosoof, wordt voor hij even om zich heen heeft gekeken, in een specialisme gestopt en verdwijnt in een statisch systeem. Hij is meteen geconditioneerd en hij duldt geen inspraak.

— *Maar kreeg u in uw tuin een grote diversiteit door hem te laten verwilderen?*

Verwilderen is natuurlijk onzin, net als die uitdrukking 'onkruid'. Daar praat ik helemaal niet over. Het zit zo: de natuur berust op een ordenend principe dat in de tijd functioneert. En het is een gesloten systeem. Elke ingreep daarin werkt verstorend.

Toen ik negen jaar geleden met die tuin begon, was ik zeer pessimistisch en ik geloofde er helemaal niet meer in, maar ik wilde me er niet bij neerleggen.

niets doen

Er groeide toen alleen wat gras en een beetje rabarber. Het eerste wat ik deed, was puin verzamelen om in die grond te werken, want de stenen moesten terug. Die halen ze er altijd uit, maar die zijn nodig voor de kalk en voor het vasthouden van warmte, waardoor er gunstige micro-

Twaalf stellingen van Louis Le Roy:
1. de mens is het produkt van cultuur en natuur

2. monocultuur in welke vorm dan ook vormt een uitdaging aan de natuur en wordt als zodanig fel bestreden (ziektebeeld)

3. de historische ontwikkeling in natuur- en cultuurvormen dient als continuïteit te worden opgevat en het verbreken van deze samenhang in ruimte en tijd kan worden opgevat als een calamiteit

klimaten ontstaan. Daarna ben ik hoogteverschillen gaan aanbrengen. Dat is ook een voorwaarde voor diversiteit, omdat daardoor variaties optreden in de waterhuishouding in de grond. En om een begin te maken, heb ik wat planten en struiken neergezet waarvan ik dacht dat ze het die eerste periode wel zouden doen.

— U bent dus niet radicaal tegen bewerken van de grond.

Ik ben tegenstander van het verrichten van arbeid die door de natuur oneindig veel beter gedaan kan worden. Ik heb daarna niets meer aan die tuin gedaan. Ik heb een beetje de paadjes schoon gehouden, maar er is alleen maar gegroeid, en niets afgehaald, niets! Dat is mijn enige werk; zorgen dat er niets afgehaald wordt. En nu is het een tuin met meer dan zeshonderd planten, waarvan sommige, naar ik niet anders wist, verdwenen waren. De planten volgden elkaar op, bloeien, groeien in een echte harmonieuze plantengemeenschap. Op ieder moment is het er mooi. De diversiteit van een kathedraal.

Ik ben lezingen gaan houden, toen ik gezien had dat het nog wél kon.

— Dus u bent niet pessimistisch meer.

4. arbeid met vegetatiemateriaal dient zodanig gericht te zijn dat het streven van de natuur wordt gevolgd en gestimuleerd (climaxvorming)

Mijn wereldbeeld is nog triester dan dat van Ehrlich. Ehrlich heeft gezegd dat als wij morgen aan de dag de stupiditeit zouden erkennen van ons eenzijdige economische stelsel, dat deze economie puur een monocultuur van economisch denken is, dat als we morgen, maar dan ook mondiaal, dit waanzinnige systeem de rug toekeren, dat er dan maar een overlevingskans van 2% bestaat. Ik beweer altijd weer: het is al min 10. Dan kunt u zeggen, ja, die man is een pessimist. Dat ben ik helemaal niet, ik ben realist. Wat ik zeer bedenkelijk vind, is de mentaliteit die heerst op het niveau van verantwoordelijkheden van regeringspersonen. Daar hoor je altijd weer van die geluiden als: nou ja, kijk eens, tot nog toe is het altijd wel goed gegaan en we zullen de oplossing wel weer vinden. Die stemming hè, juist als je zegt dat je altijd gezond geweest bent, is de dag dichtbij dat je ziek wordt. Meneer, hoor je dan, tot nog toe is het probleem altijd opgelost, we hebben al veel van deze fatalistische berichtgevingen gehad, maar er komt wel een oplossing voor. U weet dat doctor De Veer in Rome gezegd heeft dat de overlevingskansen nog maar 35 jaar zijn en dat ook hij van oordeel is dat alleen de recalcitrante, of laten we zeggen de niet-meegaande, lerende mensheid en de koppige mensheid met enorme natuurlijke rampen misschien een andere weg kan vinden. Nu kun je wel zeggen, dat is een pessimistisch beeld, maar ik doe nu dit werk en ik ben dus realist, ik bedoel, het is geen theorie meer.

5. overgangsvorm tussen stad en land kan worden gevormd door bossen (milieuverbetering)

verdienen

Je wordt pessimist als je onmachtig bent. En dat willen ze graag. Men wil graag in de economie alle mensen onmachtig maken, men wil per decreet iedereen onmondig verklaren. We willen ieder creatief vermogen van de mens op nul schuiven, omdat er mensen zijn die om geldelijke redenen iets beter kunnen dan anderen. We zijn bezig een macro-economisch bestel, geconditioneerd op gebruikseconomie, als enorm log ding tussen de besloten economie van de natuur te schuiven. Aan die besloten economie valt geen cent te verdienen. We hebben een economie geconditioneerd, waardoor een bepaalde groep mensen veel kan verdienen. Onze wetenschapsmensen zijn ook geconditioneerd aan die economie. Ik accepteer van geen van deze mensen nog maar enige uitspraak. Op grond van het feit dat deze mensen menen — omdat er ergens een directeur van een bedrijf is die hun studie betaald heeft, waaraan ze hun gezag ontlenen — dat ze mij de wet zullen bepalen en uitmaken wat nu eigenlijk wel en wat niet wetenschappelijk is. Dat wil ik nu wel extreem zo stellen. Zoals ik nog wel meer extreem zal stellen.

Het milieu wordt nu dermate geattaqueerd, dat al die publicisten die er al veel eerder voor waarschuwden, nu weer terugkomen en weerklank vinden en er een angstpsychose dreigt te ontstaan. En omdat er een angstpsychose ontstaat, daarom vermoed ik dat men van hogerhand steeds maar dempt. We mogen wel massaal vermoord worden. Dat is nog rustiger dan wanneer er massaal een groep zou zijn die zou zeggen: nu willen we nog proberen voor een aantal generaties in de toekomst de leefmogelijkheden te behouden. Want het is wel zo natuurlijk, dat de aarde, hoe we hem ook beheersen en hoe we er ook mee bezig zijn, altijd degradeert. Maar dat is wel iets anders dan de waanzin die doctor Baart van de Esso aangeeft, als hij zegt dat binnen de komende tien jaar evenveel olie gebruikt gaat worden als tot op dit ogenblik in de hele geschiedenis is gebeurd. Dan moeten we dit olieverbruik wel meteen koppelen aan een gigantische toename van milieuverontreiniging. Want binnen die tien jaar worden ook alle afvalprodukten in de lucht en in zee en op het land gelost. Maar dat vergeten ze liever. Ze zeggen alleen, nou ja goed, dan zijn de energiebronnen wat sneller uitgeput.

massagraf

Ik vind het gewoon ridicuul dat de westerse beschaving nog steeds niet wakker wordt. De aarde wordt steeds kaler, de woestijnen groeien, en ook dat is een cumulatief proces. Alleen de Kalahari is waarschijnlijk een oorspronkelijke woestijn, de andere zijn pas later ontstaan. We doen er niets essentieels tegen, maar er gaan wel ingenieurs de bodem van de zee onderzoeken om daar grondstoffen weg te halen. Al dat ongebreidelde, barbaarse consumeren van grondstoffen, dat gaat lijnrecht in tegen de wetten van de natuur.

— We zijn nu bij een duidelijke eindfase van een heel proces. Het experiment met de tuin is niet uit de lucht komen vallen, maar u hebt met die bedoeling een huis met een tuin gekocht in Friesland. Hoe kwam dat? U bent uit Amsterdam weggegaan. Ergens moet u een klap gehad hebben.

Nee, ja, mijn hele leven is zo geweest. Ik ben in Amsterdam geboren en na korte verhuizingen heb ik tien jaar in Deventer gewoond. Daarna ging ik studeren in Den Haag, en toen ben ik hier terecht gekomen en heb me gewoon gesettled. Ik wou uit het westen weg, vooral omdat ik een relatie moet hebben met het landschap. Mijn denken is eigenlijk begonnen, als het denken mag heten, met de architectuur, het werkelijk bouwen van de mens. Echt architectuur. Dat impliceert dat ik de Bijlmermeer voor

deel van de gevel en van de voortuin

contrast van cultuur- en natuurgrond

verdwenen soorten komen weer terug

boven: geleidelijke overgang tussen het huis en de tuin

onder: relatie met buiten

6. de stad dient een oase-functie te vervullen (contrast)

7. de ontwikkeling op gebied van recreatieterreinen is in die zin onjuist te noemen dat hier de mens zelf meer zal moeten worden ingeschakeld (homo ludens) en dat aanleg op basis van economie geheel achterwege dient te blijven (tot minimum beperken)

achterin staat een ronde stenen tafel

Om te beginnen moet je ervoor zorgen dat er nergens in je tuin aarde onbedekt is. Je moet pluriformiteit mogelijk maken door hoogteverschillen te creëren en stenen terug te brengen. Hier en daar een waterputje. En als gereedschap alleen maar een zaag, een snoeimes en een spade. Verdelgingsmiddelen en kunstmest zijn uit den boze. Er mag niets, maar dan ook niets uit de tuin weggehaald worden. En dan maar wachten; het wordt allemaal perfect voor je verzorgd. De planten volgen elkaar op, bloeien en groeien in een zeer echte harmonieuze plantengemeenschap.

honderd procent geen architectuur vind. Dat is een massagraf. Dat staat nu nog boven het opgespoten zand, maar dat kunnen ze met plechtige orgelklanken gewoon in de grond laten zakken. De zaak is deze, dat ik met denken begonnen ben in de richting van de architectuur. Ik had een aantal dingen die ik gewoon zou willen. Ik wou architect worden, binnenhuisarchitect, een heleboel dingen, die me allemaal interesseerden, wilde ik gaan doen. Ik was een jaar of zestien en ik vroeg me maar af wat het nu toch zou moeten worden. Op het laatst heb ik het toch gezet op dat tekenen, met in mijn achterhoofd heel zeker de wetenschap: ja, dat heeft te maken met vormgeving, dat heeft ook te maken met die relatie met je omgeving. Met al die dingen ben je eigenlijk bezig als je tekent. Dus ik dacht, goed, dan pak ik dat maar.
En in de familie zat het ook wel wat. Ik heb een broer die botanicus is, ik zat zelf bij de N.J.N. en ik heb een broer in Canada, die eigenlijk ook weer met die natuur zat. Het zat ook in het gezin.
Maar doordat ik die studie deed, raakte ik het patroon van die wezenlijke dingen wat kwijt. Ik moest die studie afmaken. Hier kwam ik weer in contact met de natuur.
— Dus u nam hier gewoon een baan.
Ja, ik werd hier tekenleraar. Het had ook Drente kunnen zijn of Limburg, als het maar buiten de randstad was. Dat baantje doe ik gewoon om aan de gang te kunnen blijven, dat is de kurk waar ik op drijf, waardoor ik ook onafhankelijk van iedereen ben. Ik kan nu gewoon dingen beweren, in bepaalde vakken, waarvan andere mensen, waar ik veel mee omga, zeggen: dat kan ik niet zeggen, want dat vindt mijn baas niet goed. Ze lachen zich wel beroerd om de manier waarop ik sommige mensen enorme dingen naar hun kop slinger, maar zelf kunnen ze dat niet doen.
De manier waarop ik bezig ben geeft eigenlijk goed aan waar ik aan denk. Ik vind, en dat propageer ik ook steeds, dat deze economie die wij bouwen, gewoon vanuit haar systeem financieringen moet losmaken om een ander systeem aan het werk te krijgen.

onmondig

Een mens is het produkt van cultuur en natuur. Daar kun je over theoretiseren, maar je kunt ook kijken hoe je tegenover de natuur bent komen te staan. Dan ontdek je al gauw, dat je je het beste bescheiden kan opstellen en het handelen voornamelijk aan de natuur moet overlaten. Natuurlijk, ik doe ook wel eens wat in de tuin, maar zulke handelingen zijn altijd ondergeschikt. Wat je voorgangers fout gedaan hebben, moet je weer herstellen: de egalisering moet je ongedaan maken, de stenen terugbrengen, want die hebben ze er allemaal uitgegooid, generaties lang, en de diversiteit moet weer groeien. Die fouten zijn afgeleid van de handelingen van de boeren. Maar die boeren zijn economen, die zijn geconditioneerd en produceren.
Het is de mensen aangepraat. Er is een cultuur ontstaan waarin geen alternatieven meer mogelijk zijn. Er zijn dus ook geen vergelijkingsmogelijkheden. Ze krijgen allemaal foldertjes van tuinarchitecten in huis. En ze worden verder gemanipuleerd, er wordt nog een grote dreun achteraan gegeven. Dan wordt er gedaan alsof

> Er verschijnen steeds meer boeken over ecologie en milieuvervuiling. Dat kost steeds meer papier en dat kost steeds meer bomen. De ontbossing gaat steeds sneller, die ligt nu mondiaal rond de biljoen kubieke meter per jaar. In Nederland is eigenlijk al geen natuurlijk bos meer te vinden. Er zijn landbouwgronden van gemaakt. In Friesland hebben ze toen bijvoorbeeld ook nog de venen weggehaald. Daardoor en door het weghalen van de bossen verdwenen overal de watervoorraden, en dat proces zet zich nog steeds voort. Al het zoete water dat de polders instroomt, wordt zo gauw mogelijk de zee ingepompt. En dan gaan we aan een professor vragen hoe we uit de zee drinkbaar water kunnen halen. Als je dat allemaal bedenkt, weet je vrij zeker dat er iets fout gaat.

de Keukenhof een prototype is. En daar gaan ze dan met miljoenen naar toe. De mens krijgt gewoon geen kans meer, dat is de hele zaak. Dat onmondig maken hè, verantwoordelijkheid ontnemen en laten delegeren. Wij gaan af op de woorden van doctor die en zus en zo, die het wel zal weten. Er is dan iemand die zegt: hou nou je mond, want wij doen het wel voor je. En dat is nu iets wat ik van niemand meer accepteer. Ik doe het zelf. Ik wens niet dat iemand zich nog opstelt tussen mijn relatie met een wetgeving die hoger en breder en veel gezonder is. Nu ik in de dertig jaar dat ik bewust bezig ben, gezien heb dat overal waar de mens bewust radicaal ingrijpt, alles is fout gegaan.
— U kunt niet alles alleen doen. Er zijn verworvenheden waar u van profiteert. Er worden u diensten aangeboden waar u niet buiten kunt. U koopt brood bij de bakker, omdat u zelf geen graan verbouwt.
We moeten ook niet terugdraaien, maar omvormen. Een andere cultuur starten. Maar het is een essentiële vraag: welke dienst heb ik nodig. We moeten wel meteen de eindeloos onzinnige fout inzien die we gemaakt hebben, ecologisch, wat ons voedsel betreft. De mens zou als inbreng voor zijn leeftocht zijn arbeid direct in het ecologisch proces moeten terugbrengen. Dat doet hij niet, en daarom gaat hij nu trimmen, ook al zo'n verspilling.
Een mens is in staat tot alles, hij kan alles, hij weet alles, hij kan ook alles zelf maken. Dat hebben we allemaal weggeredeneerd. We hebben gezegd: ga maar naar huis toe, we zetten overal machines tussen, die doen het vlugger dan jij, dan heb jij vrije tijd. Daar zit de grote fout. Niet alleen ontstaan overal monoculturen, omdat die machine maar op beperkte voorwaarden zijn werk doet. Moet de grond helemaal vlak gemaakt worden? Nee, er is niet alleen het energieverlies van die machine en van de man die daar weer zinloos voor moet zorgen, die machine moet na een geplande leeftermijn ook weer vervangen worden. Dus in het proces waaraan de mens van nu tot aan zijn dood zou kunnen deelnemen als hij mondig verklaard zou worden, daar worden nu zes machines tussen geschoven. Want je moet toch meegaan met je tijd. Dan praten ze over aanbieden van diensten. Maar wel op voorwaarde dat de mens zich ondergeschikt maakt aan de economie. Ik zeg: mag ik het zelf doen? Nee, hoor ik dan, want dan gaat onze economie kapot.
— Wat zijn de mogelijkheden dan?
Alles zelf gaan doen. Door dat te eisen. Door ervan overtuigd te zijn dat iedereen mondig is.

diversiteit

De mens moet de relatie met zijn natuurlijke omgeving en mogelijkheden opnieuw vinden. Hij moet de diversiteit van de natuur op zich laten inwerken en zich er niet van afkeren. De steden, die gelukzalige eilandjes van schone schijn, moet hij openstellen voor de natuur. Hij moet alles zelf aanpakken. Hij moet geen huis voor zich laten bouwen. Je kunt geen huis bouwen aan een tekentafel met een pen. Architectuur is ook bouwen in de tijd, je moet het met je eigen handen doen, erin rondlopen, een diversiteit laten groeien. Ik heb bewezen dat het kan. Dat als de diversiteit er is, de natuur wel wil. Op mijn stuk land heb ik van oud materiaal zelf een huis gebouwd om te bewijzen dat het kan.
De gemeenten vormen op het ogenblik een stedelijke samenleving die eigenlijk gebaseerd is op twee componenten. Dat is dan een volkomen dictatoriaal systeem van het zetten van huizen, en dat wordt nog eens onderstreept door het van hogerhand bepalen hoe die huizen versierd worden, hoe beplantingen worden aangebracht. En dan krijg je een heel merkwaardig beeld. Wat mag die mens dan doen in die stad? Hij mag zich er doorheen bewegen volgens aangeduide routes, hij mag er slapen, hij mag zijn geld inbrengen en hij moet ergens ver weg, nooit dichtbij werken waar hij helemaal niet wil werken. Maar als hij buiten de aangeduide route stapt, dan stapt hij niet op zijn eigen grond, maar op die van het instituut, de gemeente. Dat is een ambtelijke toestand die zegt: ga van mijn grond. Ik zeg: dat is helemaal niet waar. Jouw ambtelijke functie is geconditioneerd aan het bestaan van die mensen hier.
— Wat doe je daaraan?
Ik zeg dan dat ik zou willen dat de mensen met een creatieve instelling een inbreng krijgen op de terreinen waarop dat mogelijk is. Dat zijn bijvoorbeeld de tuinen. Zelf op open terreinen huizen bouwen. En dat jullie vanuit het gemeentelijke apparaat een zekere begeleiding blijven geven. Jullie architecten en jullie mensen van de plantsoenendiensten zijn toch vaklui? Alleen moet je de mensen niet zo begeleiden, dat ze dezelfde dingen gaan doen die jij zou gaan doen. Het is de bedoeling dat er in de steden diversiteit gaat ontstaan. En alle steden culmineren op het ogenblik naar een honderdprocentige monocultuur. De uitbreidingen in Heerenveen zijn identiek aan de »

8. milieuverontreiniging waar deze niet wordt veroorzaakt door industrie of landbouw, kan volledig worden tegengegaan

9. insekten dienen niet steeds als vijanden te worden beschouwd. ruimere voorlichting gericht op begrip van totaliteit der levensvormen (oecologie) is zeer gewenst

10. insecticiden gebruike men alleen indien volstrekt nodig en beperkt tot een absoluut minimum – gebruik door amateurs dient te worden verboden (beperkt tot de minst schadelijke soorten)

uitbreidingen in Montevideo. En in Japan. Ze zijn ook monolieten, daar heb je het weer, ze hebben er alweer een term voor. Een monoliet, een blok, het opstapelen van mensen die geen enkele relatie hebben met wie of wat ook. En de arrogantie van die ene man, die wil voorschrijven wat al die anderen moeten doen! Dat is een supervorm van waanzin.

paradijs

Als je ze vraagt waarom de mensen niet zelf hun omgeving mogen inrichten, dan is het antwoord: ja, dat kunnen ze niet. Ik zeg: jij zegt dat ze het niet kunnen, laat die mensen gaan en laat dat een inbreng zijn waarop jij moet antwoorden. Zelf ga ik ook steeds uit van de uitdaging van de inbreng. Die is voor mij de activering van mijn eigen denken. Als ik die niet heb, dan staat mijn eigen denken op nul. Die diversiteit van inbreng is zo belangrijk. De mensen die leiding geven, moeten niet zoals in de dictatoriale economie zeggen dat iets gewoon niet kan, ze moeten die inbreng overtroeven. In deze zin, dat als er een gedachte opkomt om ergens zeshonderd bomen te planten, dan niet nee zeggen, maar daar tegenover stellen dat er uit eigen mogelijkheden nog een half bos naast gezet wordt. Dan is er geen werkverlies, geen energieverspilling, geen afbraak. Je moet dus net als bij het bouwen van de kathedralen vroeger, uitgaan van complexiteit. Zoals bij de Azteken ook gebeurde, zoals ook de Boroboedoer op Java is gebouwd.
In de tuin die we in Heerenveen aanlegden, was een arbeider die iets niet begrepen had. Ik had wat uitgelegd, maar niets getekend. Dat is niet alleen tijdverlies, maar je kunt een tuin niet tekenen. Die groeit toch en verandert steeds. Architectuur ook.
In de tijd van Berlage zeiden ze ook: de man die zelf bouwt en timmert, máákt het ding wel. Een drie weken later kwam ik kijken en achteraf begreep ik dat die man zat te wachten tot ik zou zeggen dat hij iets fout had gedaan. Ik heb hem uitgelegd dat dat niet kan bij mij. Dat is de afspraak. Op een misverstand ga je voortborduren. Het uiteindelijke resultaat was veel mooier en verrassender dan wat we oorspronkelijk gewild hadden. Ik zeg er wel eens bij: zo is het paradijs ook gegroeid, zó, en niet nagemaakt van een tekening. Het paradijs heeft ook diversiteit en in het paradijs wordt ook niet gewerkt. Daar bestaan geen schoffels of insecticiden. Als je even denkt aan die paradijselijke situatie, dan is wel te begrijpen waarom ik hier paradijselijk zit.

11. zoet water dient zo lang mogelijk op het land te worden gehouden

samenhang

12. grondarbeid dient tot een minimum te worden beperkt

Een gesprek met Louis Le Roy is eigenlijk minder een gesprek dan een avontuurlijk college. Hij praat zonder aarzelingen. Eigenlijk is het steeds hetzelfde verhaal wat hij vertelt. Of, zoals hij zelf suggereert, een spiralenstelsel, waarin je steeds weer dezelfde gezichtspunten, onder een iets andere hoek gezien, tegenkomt.

's Avonds heeft Louis Le Roy een lezing in Groningen. Aan tafel maken zijn vrouw, en vooral zijn (jongste) dochter, opmerkingen over zijn uiterlijk. De maaltijd is niet vegetarisch of anderszins afwijkend van wat de algemeen geldende voedingsgewoonten in ons land betreft. Ook in politieke of religieuze zin is men in huize Le Roy niet 'geconditioneerd'.
Op weg naar Groningen wil Louis Le Roy zijn stem sparen, want hij heeft drieëneenhalf uur praten voor de boeg en wat last van heesheid. Maar hij slaagt er niet erg in.
Op zijn land hebben we de verschillende vegetaties gezien. De brandnetels die er gingen groeien nadat het gras omhoog geschoten was. En die nuttig zijn voor de omzetting van nitriten in nitraten, of omgekeerd. En die door hun afscheiding het milieu toxisch maken voor zichzelf en daardoor na een aantal jaren verdwijnen. Dat is de reden waarom planten die het in hun eentje niet doen, wel willen groeien in een plantengemeenschap waar ze spontaan uit voortkomen. Alles leeft in een samenhang. De slakken die welig tieren, maar die de planten geen kwaad doen. Louis Le Roy is het moe daarover nog te praten, hoewel hij een ontdekking heeft gedaan waar twintig jaar observeren in heeft gezeten. Die slakken houden de stammen van de bomen algenvrij, waardoor overal op zijn grond prachtig glimmende basten zichbaar zijn. Als het te droog wordt, trekken de slakken zich terug in de begroeiing onder de bomen en wachten daar rustig hun tijd af. Ze zijn niet agressief ten opzichte van de planten, zoals in geschoffelde en gewiede tuinen.

mensen

We praten over de tijd die met zijn tuin gemoeid is. Het is nu het negende jaar. Architectuur, zegt hij, moet je beleven in de tijd. Iedereen moet ook de mogelijkheid hebben om daarin zichzelf te hervinden. Hij ziet zijn tuin als architectuur, als een kathedraal. Maar die betonnen blokken, zegt hij, die we zetten, daar is voor niemand meer iets aan te doen. Je kunt alleen geld in een gleuf gooien en dan functioneert alles. Dat zijn die diensten die je door de economie worden aangeboden zonder dat je erom gevraagd hebt. Daar moet je voor betalen. En als ze zeggen dat je twee keer zoveel moet betalen, dan is er geen mogelijkheid om dat te controleren, dan moet je twee keer zoveel betalen.
Ik weet ervan, want ik behoor tot de kleine tweeduizend Nederlanders voor wie alleen in de Amsterdamse Bijlmermeer onderdak was te vinden. Naast alle ongemak van de afstanden die gelopen moeten worden, gebrekkig functionerende gemeenschappelijke voorzieningen en piepkleine postbusjes, waardoor voor ieder pakje van enige omvang meestal een gang naar het hulppostkantoor nodig is, wordt in dit futuristische woonoord de dienst van een verplichte gemeenschappelijke autostalling aangeboden, die apart betaald moet worden, terwijl als uitgangspunt werd gesteld dat ook bezoekers die per automobiel arriveren, een parkeerbelasting aan de automaten verschuldigd zijn.
Hij gnuift als ik zeg dat het er wel lekker rustig is. Volgens hem kan de hele wijk na voltooiing niets dan ellende geven. Plechtige orgelklanken en weg met dat massagraf wat hem betreft.
Over de marginale landbouwgronden. Land dat met subsidie tot bouwland is gemaakt, dat met subsidie tot boomgaard is gemaakt die met subsidie weer gerooid is, dat met subsidie tot grasland is gemaakt, land dat eigenlijk nergens voor deugt, dat verpest is, meer dan 150.000 ha. Op dit land zouden mensen gewoon hun gang moeten kunnen gaan. Er zijn mensen genoeg. En als ze hun gang kunnen gaan, dan zijn de meeste problemen met voedsel, drugs, seksualiteit, overbevolking en neurotische verschijnselen, gauw verdwenen.
In Groningen wachten in de aula van de universiteit een vierhonderd mensen. Leden en introducés van de Volksuniversiteit. Louis Le Roy is over zijn nervositeit heen. Hij loopt heen en weer, bespreekt projectiemogelijkheden met de amanuensis. In het publiek onderscheiden zich de grijze permanentjes van dames op leeftijd. Maar naast de minder uitgesproken kapsels en leeftijdgroepen is ook het met langer haar toegedane, al dan niet in ribcord gehulde volksdeel ruim vertegenwoordigd.

vrije tijd

Louis Le Roy is een geheimzinnige die uit het struweel is opgedoken. Hij laat met lichtbeelden zien wat er in de loop van onze geschiedenis aan cultuur verdwenen is. Zijn verhaal zit goed in elkaar. Op tijd last hij een demagogische volzin in, of een grap, en als het verhaal te somber dreigt te worden, verschijnen dia's in kleur. Niettemin: bomen verdwijnen sneller dan ze kunnen groeien, water, de moeder van het leven, wordt misbruikt, vervuilt en verzilt. Uit het landschap verdwijnen de spelonken, nissen, de microculturen.
Hij geeft een overtuigend voorbeeld van hoe bij de bouw van een kathedraal op een gemaakte fout werd voortgeborduurd. De natuur is steeds minder uitgangspunt voor creaties, zegt hij, en emoties kunnen in een stad niet meer geuit worden. Gewoon het feit dat er in de stad geen plaats meer is om rustig te zitten of om te vrijen, daardoor ontstaat spanning. De volkskunst, die een functie had, is verdwenen. Alles gaat nu via de meneer die het beter weet. De mensen mógen niets meer bedenken, de meesten zijn zich niet eens meer bewust dat dat zou kunnen. De enorme betonnen flatgebouwen geven geen menselijke verhoudingen meer. Ze zijn gebouwd door hijskranen. In stilte rees het beton op. Eromheen is geen leven. Wie zich in de buurt waagt, krijgt de neiging weg te kruipen.
Een mens, zegt hij, die in een gesloten economie werkt, heeft vrije tijd. Een ander heeft alleen tijd.
Op zijn land heeft hij 1800 bomen geplant. Dat was geen werk, zegt hij, want het bracht geen geld op. Hij vertelt, als pessimist met zijn tuin begonnen te zijn. Begonnen, want 'als het niet kan, dan wil ik meemaken waarom niet'. Na negen jaar blijkt dat zijn hypothese werkt.
Architecten roept hij toe: eerst het bos laten groeien, dan de flats bouwen.
Chemici roept hij toe: Voordat jullie denken dat jullie alles kunnen maken, maak dan voor mij één korrel aarde.
Louis Le Roy is een individualist, eigenzinnig en geïnvolveerd. Hij heeft besloten te laten weten wat er in hem leeft. Hij wil ervaringen overbrengen en inzichten. En hij vindt een uitgebreid gehoor. Want hij heeft een paar troeven in handen. ««

In de loop van deze zomer verschijnt bij Uitgeverij N. Kluwer N.V. te Deventer een boek van Louis Le Roy dat als titel meekrijgt 'Natuur inschakelen, natuur uitschakelen.'